LIMBAJUL TEHNIC DE CULT

MARIA FRENȚIU

Cuvinte-cheie: *limbaj ethnic, limbaj de cult, cartea liturgică, caracteristici lingvistice*

Serviciul divin se săvârşeşte prin mijlocirea „sfinților slujitori” grupați într-o ierarhie ecleziastică stabilită prin ritualul „punerii mâinilor”, în secvențe temporale clar delimitate, într-un locaş sfințit şi după o „rânduială”, rezultat al experienței de veacuri a Bisericii. Această rânduială vizează tipologia rugăciunilor, integrarea acestora în ritualul liturgic, dar şi indicațiile cu privire la acțiunile, gesturile şi recuzita necesare celebrării prezenței divine.

Din acest punct de vedere putem vorbi despre existența a două tipuri de limbaj: *limbajul liturgic* propriu-zis, constituit din texte orante şi imnice, şi *limbajul tipiconal* sau *limbajul tehnic de cult*. Este numit *tehnic*, pentru că acțiunea liturgică se bazează pe o tehnică, adică pe o serie de norme care completează dialogul liturgic. Materialul lingvistic studiat de noi are în centrul său textul liturgic ortodox cuprins în *Liturghier*[1], principala carte de cult în ritul răsăritean, destinată folosirii numai în Biserică, în cadrul cultului public care are în centru jertfa euharistică. Destinatarii sunt, prin urmare, specializați: diaconii, preoții, arhiereii (dacă slujba se desfăşoară în prezența unui episcop, mitropolit sau chiar a patriarhului, are elemente în plus cuprinse în „Tipicul Slujbei Sfintei Liturghii cu Arhiereu)”. Emițătorul textului este, de asemenea, specializat. Se poate vorbi de un emițător inițial, redactorul textului liturgic, căruia i se adaugă autoritatea ecleziastică reprezentată de Sfântul Sinod.

[1] Menționăm că textele cercetate sunt cuprinse în *Liturghier*, Bucureşti, EIBMBOR, 2000.

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

Liturghierul se distinge, între celelalte cărți de cult, prin coperta sa roşie. Şi textul liturgic este diferențiat sub aspectul formei: indicațiile tipiconale sunt tipărite cu roşu (aceeaşi culoare este folosită pentru titlurile rugăciunilor mai importante şi pentru inițiala cuvântului cu care începe fiecare rugăciune), celelalte texte, orante sau imnice, fiind imprimate cu negru. Am identificat şi două imagini-schemă, care prezintă „felul cum trebuie aşezate Sfântul Agneț şi celelalte părticele pe sfântul disc" şi „aşezarea Sfântul Agneț pe Sfântul Disc după sfărâmare". Prima imagine-schemă apare în „Rânduiala Proscomidiei", a doua în „Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur".

În capitolul intitulat „Povățuiri şi învățături despre felul cum trebuie săvârşită Sfânta Slujbă în Biserică, despre pregătirea sfinților slujitori în vederea slujbei şi despre felul cum trebuie îndreptate anumite greşeli în cazuri care s-ar întâmpla" apare o precizare foarte importantă legată de rolul *Liturghierului* în desfăşurarea serviciului religios: „Cartea ce se cheamă *Liturghier* este trebuincioasă neapărat pentru slujire. *Pe de rost să nu se zică nici o rugăciune*, căci pe de o parte se poate întâmpla să se uite şirul rugăciunilor, şi chiar al cuvintelor, care au cea mai mare însemnătate în săvârşirea Dumnezeieştii Liturghii; iar pe de alta, preotul, întâmplându-se să se încurce, nu ştie ce face şi ce zice şi, prin aceasta, pe lângă greşelile dogmatice ce le poate săvârşi, mai poate aduce în îndoială şi pe creştinii ascultători. De aceea, preotul sau diaconul, care nu păzeşte aceasta, greşeşte foarte şi-şi trage asupră-şi dreapta pedeapsă a episcopului său" (p. 454.). Aşa cum reiese din fragmentul citat, pe lângă importanța conținutului dogmatic al textului liturgic, o mare însemnătate o are ordinea rugăciunilor şi prezența unor cuvinte importante pentru codul verbal al ritualului liturgic. Interdicția de a săvârşi slujba fără *Liturghier* scoate în evidență şi un alt aspect: credibilitatea acordată de credincioşi ceremonialului liturgic, certitudinea generală a situației, oferită de o corectă desfăşurare a ritualului liturgic, legitimat prin cartea de cult şi prin oficierea constantă a slujbei. În acelaşi timp se remarcă, din partea autorității sinodale, atenția îndreptată spre eficacitatea ritualică. Cea mai mică schimbare în ritual ar naşte semne de întrebare credincioşilor care frecventează

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

în mod constant slujbele religioase pentru că omul ortodox acceptă ca adevărată realitatea propusă de spectacolul ritului. De altfel, în liturghie se păstrează următoarele elemente din ceremonialul Cinei de Taină: oferirea darurilor, mulţumirea adusă Tatălui, binecuvântarea (epicleza), frângerea pâinii şi împărtăşirea.

Formalizarea limbajului rezultă din faptul că exigenţele sunt formulate şi trebuie urmate ca atare. Expresiile lingvistice ale situaţiei menţionate se concentrează în sintagme precum: „diaconul zice…, preotul… zice aşa" (p. 144).

În Slujba Liturghiei există o parte fixă, cea a sacramentelor, dar şi o parte „mobilă", a ecteniilor, care se pot scurta sau lungi în funcţie de trebuinţele duhovniceşti ale credincioşilor. Cererile care ar putea fi adăugate în ectenii se pot introduce doar într-o anumită secvenţă a acestora, marcată prin prezenţa adverbului de loc: „*Aici* se pot pune ectenii pentru diferite cereri, care sunt tipărite la sfârşitul cărţii acesteia, p. 390-440" (p. 193).

Tot de partea „mobilă" a serviciului divin ţine lectura pomelnicelor: „După aceste rugăciuni, dacă este timp, preotul citeşte încet pomelnicele viilor şi morţilor, ce s-au adus după ieşirea cu Cinstitele Daruri. Pentru cei vii zice: … Iar pentru cei morţi, zice: …" (p. 167).

Uneori credincioşii pot aduce *daruri* sau *prinoase*. În acest caz, slujba se prelungeşte prin săvârşirea rugăciunilor speciale dedicate momentului şi prin cântarea liturgică: „Iar dacă sunt aduse daruri sau prinoase, în cinstea şi pomenirea Sfântului sau pentru sărbătoare (colivi, brânză şi ouă, struguri, pârgă de poame ori alte roade), se cântă îndată la strană troparele şi condacul sărbătorii. […] Şi, stând preotul lângă prinoase, zice cu glas mare rugăciunea potrivită cu felul prinoaselor" (p. 185). Nu lipsesc nici de această dată referinţele la paginile unde se găsesc textele: „Rugăciunile de acest fel se găsesc mai departe în Liturghier, p. 371-380" (p. 185). Acestea sunt încadrate de paranteze rotunde.

Deşi cerinţa eficacităţii ritualice nu trebuie cu nici un preţ încălcată, apar uneori menţiuni cu privire la posibilitatea de a „sări" anumite rugăciuni: „La nevoie, ecteniile şi rugăciunile pentru cei chemaţi începând de la: *Rugaţi-vă, cei chemaţi, Domnului*, şi până aici, se pot sări." (p. 145). Cum se explică aceasta?

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

Deşi indicaţiile tipiconale nu precizează în ce constă „nevoia”, există pentru iniţiaţi, în a doua parte a enunţului, o informaţie importantă: „rugăciunile pentru cei chemaţi”. Aceştia reprezentau în Biserica primară noii adepţi ai creştinismului, care nu primiseră încă botezul. Ei se numeau *catehumeni*. Schimbarea valorii gramaticale a adjectivului participial „chemaţi” şi substantivizarea acestuia surprinde, prin forma lingvistică arhaică, starea de noviciat căreia îi este dedicată secvenţa liturgică numită „liturghia catehumenilor”. Întrucât astăzi această categorie de credincioşi aproape nu mai există, datorită botezului copiilor, rugăciunile specifice pot fi sărite. Precizăm că, la auzul îndemnului „Cei chemaţi ieşiţi, câţi sunteţi chemaţi ieşiţi”, catehumenii părăseau biserica, fiindu-le interzisă participarea la jertfa euharistică.

Din acelaşi motiv al eficacităţii ritualice, preotului îi este interzis, în anumite secvenţe liturgice, să-şi asume rolul diaconului: „Dacă va sluji preotul fără diacon, cuvintele diaconului, pe care le zice acesta la proscomidie şi la Liturghie, înaintea Sfintei Evanghelii şi la răspunsurile lui, adică: *Binecuvintează, părinte, împunge părinte*, şi *Vremea este a sluji*…, şi altele, să nu le zică, ci numai ecteniile şi cele obişnuite ale preoţiei” (p. 120).

În ritualul liturgic, *Proscomidia* ocupă un loc însemnat. Ea se desfăşoară înaintea începerii Sfintei Liturghii şi se săvârşeşte în taină, în proscomidiar (parte a altarului unde se ţin pâinea şi vinul care urmează să fie sfinţite prin rugăciunea euharistică). În iconografia proscomidiarului apare imaginea pruncului Iisus în sfântul potir, vedenie pe care a avut-o Sfântul Alexandru al Alexandriei. Săvârşirea Proscomidiei în taină sugerează că naşterea lui Hristos şi viaţa sa până la 30 de ani a fost ascunsă lumii. Chiar dacă participă mai mulţi preoţi la proscomidie, doar unuia îi este îngăduită săvârşirea acestui ritual: „Şi, dacă vor sluji mai mulţi preoţi împreună, toată lucrarea Proscomidiei să o facă numai un preot, iar ceilalţi, care slujesc, din ale Proscomidiei deosebi nimic să nu zică, afară de pomenirea celor vii şi morţi ai lor.” (p. 120).

Indicaţiile din limbajul tehnic de cult vizează şi rostirea formulelor reverenţioase: „Încă se cade a şti că, atunci când slujeşte arhiereul, diaconul zice: *Binecuvintează, Prea Sfinţite părinte*. Când

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

slujeşte preotul, diaconul zice numai: *Binecuvintează, părinte*" (p. 120).

Liturghia se poate săvârşi zilnic sau numai duminica. Fiecărei secvenţe temporale îi sunt asociate formule specifice, aşa cum reiese din îndrumări: „Iar preotul face otpustul; şi dacă este duminică începe aşa: *Cel ce a înviat din morţi*…, iar dacă este altă zi din cursul săptămânii, zice numai: …" (p. 119).

În montura textuală apar şi exprimări pleonastice: „ia cu copia câte o părticică mică " (p. 114); „şi, terminând, încheie aşa: …" (p. 116).

Indicaţiile tipiconale se referă la multiple situaţii liturgice în care prezenţa sau absenţa diaconului, prezenţa mai multor preoţi fără diaconi ori slujirea în sobor cu diaconi conduce la modificări ale registrelor gestual şi proxemic: „Când slujeşte preotul fără diacon, atunci Sfânta Evanghelie o poartă el însuşi"; „dacă vor fi mai mulţi preoţi, împreună-slujitori, fără diaconi, Sfânta Evanghelie se ia de primul dintre preoţii împreună-slujitori şi, purtând-o înaintea lor, aceştia merg după dânsul, cei cu rang mai mic venind la urmă"; „Dacă vor sluji preoţi în sobor, cu diacon, Sfânta Evanghelie o poartă diaconul, care o primeşte de la protos" (p. 132).

Gesturile liturgice trebuie să se suprapună formulelor, dar şi cântării liturgice: „Iar atunci când la strană cântarea a ajuns la: «*Mântuieşte-ne pe noi, Fiul lui Dumnezeu*…», pornind primul dintre împreună-slujitori şi ceilalţi după dânsul, aşa precum au ieşit, intră în sfântul altar şi se duc la locurile lor" (p. 132).

Eficacitatea liturgică vizează şi păstrarea unei ordini ierarhice (în viziunea ortodoxă, ierarhia pământească imită ierarhia cerească), atât în interiorul cât şi în exteriorul altarului: „Dacă, însă, în biserică este arhiereu (sau la mănăstire, starețul), atunci diaconul duce Sfânta Evanghelie celui mai mare să o sărute, sărutând şi el în acelaşi timp mâna celui mai mare" (p. 131); „preotului nu-i este îngăduit să se urce în scaunul cel de sus, nici să şadă în el, ci să stea în locul ce s-a spus" (p. 136); „În timpul citirii Apostolului, arhiereul şade în scaunul de sus, iar preoţii pe scaunele din dreptul lor" (p. 491); „se face Vohodul mare, astfel: paracliserii merg înainte cu sfeşnicele, urmează după ei diaconii al doilea şi al treilea, care ţin dicherotriche-

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

rele în mâna stângă, iar în dreapta cădelnițele […], după arhidiacon vine preotul protos cu sfântul potir şi ceilalți preoți purtând cruci" (p. 495).

Pentru că anumite gesturi ale credincioşilor sau ale preoților ar deranja buna desfăşurare a ceremonialului liturgic în unele din punctele sale cheie, interdicția este categorică: „Nu se citesc pomelnice şi nu se ating capetele credincioşilor cu sfântul potir" (p. 152).

Ordinea în altar nu este numai a oamenilor, ci şi a obiectelor liturgice. Fiecare dintre acestea, după folosire, trebuie aşezat la locul lui: „Iar diaconul, isprăvind de cădit, pune cădelnița la locul ei" (p. 137); „Şi apoi însemnează cruciş cu sfântul burete deasupra sfântului antimis, îl sărută şi îl pune la locul lui" (p. 144).

Indicațiile tipiconale rețin şi distribuirea rolurilor liturgice: „Aceasta se cântă de către cei din altar" (p. 133); „Aceasta se cântă de fiecare dată, de către cei de la strane" (p. 133); „Este obiceiul ca aceasta să se cânte de cei din altar" (p. 134).

Sunt menționate şi atitudinile potrivite ceremonialului liturgic: „apără încetişor cu ripida sau cu un acoperământ, cu toată luarea-aminte şi cu frică, Cinstitele Daruri" (p. 161); „Iar preotul, sfărâmându-L în patru părți, cu luare-aminte şi cu evlavie, zice…" (p. 173); „Iar ultimul dintre preoți împărtăşeşte pe diacon din sfântul potir, cu luare-aminte" (p. 178); „potriveşte (consumă) Sfintele Taine rămase în sfântul potir, cu frică şi cu toată paza" (p. 187).

„Anul liturgic răsăritean este structurat de două tipuri de zile liturgice: ciclul christologic sau pascal (având Paştele drept punct pivotal şi ale cărui date sunt mobile) şi un ciclu de pomeniri cu dată fixă, ciclul «sanctoral» sau «mineal», al sfinților celebrați în fiecare zi din cele douăsprezece luni ale anului"[2].

Indicațiile tipiconale cuprind date referitoare la cele trei mari unități ale timpului liturgic: ritmul cotidian, cel săptămânal, cel anual, pentru că acestea au texte specifice. Informațiile ce țin de această temă apar în notele din subsolul paginii (notele sunt marcate cu asterisc): „La înălțarea Sfintei Cruci (14 sept.) şi la Duminica

[2] Cf. Preot Prof. Ene Branişte, *Liturgica generală*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1985, p. 167.

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

Sfintei Cruci (a treia din Postul Mare), se cântă «Crucii Tale ne închinăm Hristoase şi Sfântă învierea Ta o lăudăm şi o mărim», iar la Naşterea şi Botezul Domnului, în Sâmbăta lui Lazăr şi în Sâmbăta mare, la Paşti şi în toată Săptămâna Luminată, precum şi în Duminica Rusaliilor, se cântă «Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați şi-mbrăcat. Aliluia»" (p. 134); „La Duminica Sfintei Cruci (a treia din postul Mare), se cântă «Crucii Tale ne închinăm Hristoase şi Sfântă învierea Ta o lăudăm şi o mărim». Iar la Naşterea şi Botezul Domnului, când aceste sărbători cad duminica şi lunea, şi când săvârşim Liturghia Sfântului Vasile, ca şi în Sâmbăta Mare, se cântă «Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați şi-mbrăcat. Aliluia»" (p. 200).

Numeroase indicații legate de săvârşirea *Liturghiei Sfântului Grigorie Dialogul* au legătură cu menționatul calendar liturgic: „Ea se face totuşi şi în zilele de luni, marți şi joi din Sfântul şi Marele Post, afară de luni şi marți din prima săptămână a Postului Mare, care sunt zile aliturgice, şi de Joia Mare, când se săvârşeşte Liturghia Sfântului Vasile cel Mare, atunci când se întâmplă să cadă în aceste zile vreuna din următoarele sărbători: Sfântul Haralambie (10 februarie), întâia şi a doua Aflare a capului Sfântului Ioan Botezătorul (24 februarie), Sfinții 40 de Mucenici (9 martie), Sf. Grigorie Dialogul (12 martie), Înainte-prăznuirea Buneivestiri (24 martie) şi Sfântul Calinic Cernicanul (11 aprilie). Se mai săvârşeşte de asemenea joi, în săptămâna a cincea din Păresimi (Joia Acatistului), precum şi luni, marți şi miercuri în săptămâna Sfintelor Patimi" (p. 261-262).

În indicații apar chiar date referitoare la reglementările canonice din istoria Bisericii: „Sfânta Biserică a statornicit, prin canonul 52 al Sinodului Trulan, rânduiala ca, «în toate zilele postului Sfintelor Păresimi, afară de sâmbăta şi duminica şi de sfânta zi a Buneivestiri, să se săvârşească Sfânta Liturghie a Darurilor mai înainte sfințite»" (p. 261).

De aceeaşi dimensiune a temporalității liturgice țin şi precizările despre slujbele care precedă, în perioade determinate, sfânta liturghie: „Iar în zilele, în care va fi să se săvârşească Liturghia Darurilor mai înainte sfințite, se face mai întâi slujba Miezonopticii, a Utreniei, a Ceasurilor şi a Obedniței" (p. 263).

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

Pentru a nu se crea dezordine şi a nu se aglomera ceremonialul liturgic atunci când liturghia se săvârşeşte cu arhiereu, tipicul acestei slujbe precizează că ecleziarhul sau arhidiaconul pregăteşte din timp cele necesare slujirii: veşmintele liturgice arhiereşti, dicherotricherele cu lumânări, lighenaşul şi cana, un prosop. Apar şi detalii în legătură cu ordinea obiectelor şi locul acestora în altar. Gesturile preotului şi ale diaconului sunt de cele mai multe ori orientate în funcţie de punctele cardinale şi de icoanele Mântuitorului sau ale Maicii Domnului: „După săvârşirea apolisului, se pleacă spre strane şi intră în altar: preotul prin uşa dinspre miazăzi, iar diaconul prin uşa dinspre miazănoapte" (p. 103); „Diaconul, închinându-se, trece îndată după ecfonis şi stă înaintea icoanei Născătoarei de Dumnezeu" (p. 129); „Şi, venind diaconul până la sfintele uşi, dă Sfânta Evanghelie în mâinile preotului şi trece în dreptul icoanei Mântuitorului" (p. 139); „Preotul, întorcându-se cu faţa spre răsărit şi plecându-se spre icoana Mântuitorului, zice…" (p. 160).

Dacă perpetuarea ordinii ceremoniale reprezintă una din funcţiile de bază ale ritului laic, în cel bisericesc cea mai mare importanţă o are pacea sufletească a actanţilor liturgici. Ca să poată sluji Sfânta Liturghie, aceştia trebuie să întrunească anumite condiţii: „Având să slujească dumnezeiasca Liturghie, preotul este dator mai întâi să fie mărturisit şi împăcat cu toţi, să nu aibă ceva asupra cuiva, să-şi păzească inima, pe cât va putea, de gânduri rele, să se înfrâneze de cu seară, să privegheze până la timpul slujbei şi să-şi citească cele rânduite, după tipic" (p. 99).

Particularităţi lingvistice de ansamblu

Montura intratextuală referitoare la practicarea ritualului liturgic prezintă câteva particularităţi lingvistice, „subordonate principiilor de bază ale comunicării tehnice sau ştiinţifice: neutralitatea, claritatea şi precizia"[3].

Substantivele comune desemnează:

1. elemente ale spaţiului ecleziastic: uşi, perdea, altar, locaş, proscomidiar, iconostas;

[3] Gh. Chivu, *Limba română de la primele texte până la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2000, p. 67.

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

2. comunitatea liturgică: credincioşi, citeţ, strană, cor;

3. slujitori liturgici: diacon, preot, stareţ, episcop, arhiereu, protosinghel;

4. obiecte şi materiale liturgice: orar, cădelniță, tămâie, sfeşnice, lumânări, burete, disc, copie, linguriță, acoperăminte, steluță, pahar, vas, ştergar, dichere, dicherotrichere, anafură, prescură, căldură, părticică, miride, potir, icoană, daruri, făclie, colivi;

5. cântări liturgice: ecfonis, antifon, stih, tropar, condac, prochimen, imn, chinonic, axion;

6. evenimente liturgice: praznice, sărbători, hram, sfințire;

7. părți ale corpului uman implicate în gestualitatea liturgică: mâna, capul, creştet, umeri, genunchi, palme, arătător, degete, inelar, buze, bărbie, frunte, grumaz;

8. participare fizică: glas, voce;

9. gesturi liturgice: semnul Sfintei Cruci, descoperirea capului, închinăciuni, sărutul păcii, sărutul Evangheliei, spălatul pe mâini, plecăciunea;

10. secvențe temporale: zile, săptămână, ceas, vreme, ajun;

11. acțiuni liturgice: citire, tâlcuire, predică, îndrumare, cădire;

12. participări ale credincioşilor: pomelnic, prinos, fructe, roade;

13. puncte cardinale: miazănoapte, miazăzi, răsărit, apus;

14. veşminte bisericeşti: bederniță, engolpion, sacos, mânecuțe, stihar, epitrahil, culion;

15. trăiri: evlavie, cucernicie, umilință, frică;

16. ierarhie: rang (mic sau mare);

17. persoane care au sprijinit Biserica: ctitori, binefăcători.

Substantivele proprii desemnează:

1. tipuri de rugăciuni: *Rugăciunea intrării*, *Rugăciunea Cântării celei întreit-sfinte*, *Ectenia cererii stăruitoare*, *Rugăciunea cererii stăruitoare*, *Rugăciunea punerii-înainte*, *Simbolul credinței*, *Crezul*, *Tatăl nostru*, *Rugăciunea de sfințire a Cinstitelor Daruri*, *Rugăciunea Amvonului*, *Împărate ceresc*;

2. materii liturgice (euharistice): Cinstitele Daruri, Sfânta Împărtăşanie, Trupul şi Sângele Domnului, Sfântul Agneț, Sfântul Trup, Sfântul Sânge;

3. cântări liturgice: Antifonul I, Antifonul al II-lea, Antifonul al III-lea, Fericirile, Axionul Născătoarei etc.;

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

4. Sărbători: Învierea, Bunavestire, Paşti, Înălţare, Rusalii etc.;

5. autoritatea lumească sau bisericească: Cârmuirea, Sfântul Sinod;

6. secvenţe liturgice: Utrenia, Vecernia, Proscomidia, Liturghia catehumenilor, Ceasul al 6-lea, Liturghia credincioşilor etc.;

7. perioade liturgice: Săptămâna Luminată, Postul Mare;

8. obiecte liturgice: Sfânta Masă, Sfânta Cruce, Sfânta Evanghelie;

9. sfinţi: Sfânta Fecioară, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Vasile cel Mare, Grigorie Dialogul etc.

Nevoia de rigoare impune utilizarea unor nume proprii care desemnează autori la care se apelează pentru justificarea liturgică, contextele create devenind asemenea trimiterilor din textele ştiinţifice şi tehnice actuale: „Din Sfânta Evanghelie de la (*N*) citire" (p. 138).

În indicaţiile tipiconale, *articolul demonstrativ adjectival* are mult mai puţine ocurenţe decât în textul rugăciunii: „apolisul *cel* mic" (p. 102); „preotului *celui* dintâi" (p. 151); „preotul *cel* de-al doilea" (p. 178); „degetul *cel* mijlociu" (p. 179); „pentru *cele* nouă cete" (p. 179).

Adjectivul cu cea mai mare frecvenţă în limbajul tehnic de cult este *sfânt* (vezi *infra*).

Adjectivul *mare*, la gradul superlativ relativ de superioritate, „cel mai mare", dobândeşte valoare substantivală în contextele: „Şi, ştergându-şi *cel mai mare* palma dreaptă cu buretele, ia cu evlavie sfântul potir" (p. 178); „diaconul duce Sfânta Evanghelie *celui mai mare* să o sărute" (p. 131); „sărutând şi el în acelaşi timp mâna *celui mai mare*" (p. 131).

Am întâlnit şi în limbajul tipiconal *adjectivul* propriu-zis sau adverbializat *singur* cu valoare de întărire: „clătinându-l *singur* ori cu ceilalţi preoţi împreună-slujitori" (p. 158); „Iar dacă slujeşte numai preotul, face el *singur* Vohodul" (p. 150); „Dacă va sluji numai un preot, zice *singur* toate cele ce urmează" (p. 151); „vine preotul cel de al doilea cu bună cucernicie şi îşi ia *singur*, cu mâna stângă, o părticică din Sfântul Trup" (p. 178).

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

Pronumele personal de persoana a III-a, raportat la slujitorii liturgici, este dominant. El alternează cu formele *dânsul*, *dânşii*: „Dacă asistă arhiereu, plecăciunile se fac numai *către el*" (p. 133); „se pleacă la dreapta şi la stânga şi *între ei*, şi merg în sfântul altar, aşezându-se la locurile *lor*" (p. 133); „primeşte binecuvântarea *de la dânsul*" (p. 136); „primeşte *de la el* Sfânta Evanghelie" (p. 137); „preotul şi diaconul zic şi *ei* în taină cântarea heruvimică" (p. 149); „le împart *între dânşii*, zicându-le pe rând" (p. 151); „zice *către dânsul*" (p. 153). Mai rar apar pronumele *însul, însele* precedate de prepoziția *dintru*: „scoate *dintr-însa* părticele" (p. 109); „se împărtăşeşte de trei ori *dintr-însul*" (p. 177); „ca nu cumva, amestecându-se cu părţile din Sfântul Trup, să se întâmple a împărtăşi, *dintr-însele* pe cineva, din nebăgare de seamă" (p. 179); „consumă cele *dintr-însul*" (p. 187).

Pronumele de întărire este folosit doar cu valoare adjectivală: „zice el *însuşi*" (p. 134); „Preotul *însuşi* ia sfântul potir" (p. 150); „iar dacă nu este diacon, *însuşi* preotul" (p. 173); „în *înseşi* zilele Praznicelor" (p. 192); „cântă el *însuşi*" (p. 225); „diaconul sau el *însuşi* zice ectenia" (p. 277); „ci pe *însăşi* Preasfânta Născătoarea de Dumnezeu" (p. 346).

Pronumele reflexiv cu formă accentuată *sine* apare totdeauna precedat de prepoziții în sintagme de tipul: „zicând fiecare *în sine*" (p. 103); „zicând *pentru sine*" (p. 182); „zicând *întru sine*" (p. 252).

Apare şi *pronumele reflexiv aton cu valoare posesivă*: „*îşi* descoperă capetele" (p. 102); „*îşi* spală mâinile" (p. 105); „*îşi* pleacă amândoi capetele" (p. 130); „*îşi* şterge apoi buzele" (p. 178); „ştergându-*şi* palma" (p. 178); „*îşi* petrece orarul cruciş" (p. 287); „ştergându-*şi* după aceea mâinile" (p. 292); „*îşi* acoperă capul" (p. 297); „Spălându-*şi* apoi mâinile" (p. 298).

Pronumele demonstrativ, folosit uneori şi cu valoare adjectivală, este bine reprezentat: „îl pomeneşte pe *acesta*" (p. 111); „iar *ceilalți*, care slujesc" (p. 120); „cuvintele diaconului, pe care le zice *acesta*" (p. 120); „*aceştia* merg după dânsul" (p. 132); „şi sfârşindu-se *acestea*" (p. 133); „*Ceilalți* fac şi ei asemenea" (p. 133); „şi trecând prin faţa *celorlalți*" (p. 178); „asemenea vin şi *ceilalți*" (p. 178); „se roagă împreună cu *ceilalți*" (p. 178); „şi *celelalte*, încetişor" (p. 178);

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

„şi *ceilalţi* preoţi” (p. 178); „din *celelalte* ce sunt pe sfântul disc” (p. 179); „şi *celelalte*, care mai sunt pe sfântul disc” (p. 179); „iar după *aceştia*” (p. 178); „respectând *aceeaşi* rânduială” (p. 178); „urmează *aceeaşi* rânduială” (p. 178); „şi *celelalte* părticele” (p. 179); „*celelalte* părticele de pe sfântul disc” (p. 182); „dacă *aceasta* nu s-a făcut deplin” (p. 181); „după ce *acesta* a zis” (p. 182); „ţinând sfântul potir deasupra *acestuia*” (p. 183); „anume rânduit pentru *aceasta*” (p. 187); „în *aceste* zile ale săptămânii” (p. 191); „*Acestea* se zic până în miercurea din mijlocul Sfântului şi Marelui Post” (p. 279); „binecuvintează pe credincioşi cu *acesta*” (p. 293); „în *acea* zi” (p. 341).

Pronumele nehotărât şi adjectivul pronominal nehotărât accentuează valoarea de generalitate a textului: „împăcat cu *toţi*” (p. 99); „de *o* parte şi de *alta*” (p. 102); „zice la *fiecare* tăietură” (p. 107); „*toate* la un loc” (p. 113); „la *fiecare* nume” (p. 114); „Şi, la *fiecare* nume, ia cu copia câte o părticică” (p. 114); „să nu cadă jos *ceva* din ele” (p. 116); „mai *mulţi* preoţi” (p. 120); „*toată* lucrarea Proscomidiei” (p. 120); „aşezându-se *fiecare* de-a dreapta celui de dinaintea lui” (p. 178); „s-au împărtăşit *toţi*” (p. 179); „dacă nu sunt *mulţi* credincioşi” (p. 179); „ca nu cumva, amestecându-se cu părţile din Sfântul Trup, să se întâmple a împărtăşi, dintr-însele pe *cineva*, din nebăgare de seamă” (p. 179); „dacă sunt de cuminecat numai *câţiva*” (p. 179); „să fie de ajuns pentru *toţi*” (p. 179); „împărtăşind pe *fiecare* zice” (p. 182); „*vreo* fărâmitură” (p. 187); „în *alte* zile” (p. 196); „fără să zică *ceva*” (p. 292).

Numeralul are o frecvenţă mai mare decât în limbajul rugăciunii comune. În funcţie de context, dobândeşte valoare *substantivală*, *adjectivală*, *adverbială*. Se referă la însuşirea unor tehnici de oficiere a slujbelor, indică numărul actelor săvârşite de fiecare slujitor şi ordinea intervenţiei fiecărui actant liturgic.

Numeralul cardinal are de cele mai multe ori valoare adjectivală: „tăind din ea *o* părticică” (p. 109); „cele *nouă* cete ale sfinţilor” (p. 109); „scoţând din aceeaşi prescură *o* părticică” (p. 113); „psalmul *50*” (p. 120); „purtându-se înaintea lor *două* sfeşnice” (p. 130); „mai face *o* închinăciune” (p. 131); „fac *două* închinăciuni” (p. 133); „fac *o* plecăciune” (p. 137); „*două* sfeşnice cu lumânări

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

aprinse (sau o făclie aprinsă)" (p. 137); „ținând orarul cu *trei* degete" (p. 154); „Stih *1*" (p. 163); „Stih *2*" (p. 163); „*o* părticică din Sfântul Trup" (p. 178); „ia cu linguriţa din cele *două* sfinte părţi" (p. 179); „pentru cele *nouă* cete" (p. 179); „psalmul *33*" (p. 185).

Numeralul cardinal, scris cu cifre, indică data sărbătorii: „*24* februarie" (p. 262); „*9* martie" (p. 262); „*12* martie" (p. 262); „*24* martie" (p. 262); „*11* aprilie" (p. 262).

Numeralul adverbial arată de câte ori trebuie săvârşite diferite acte ritualice: „şi închinându-se *de trei ori*" (p. 104); „Preotul însemnează cu copia cruciş, *de trei ori*" (p. 107); „zicând *de trei ori*" (p. 118); „se închină… *de trei ori*" (p. 118); „închinându-se împreună *de trei ori*" (p. 121); „*de două ori*" (p. 121); „se zice, *de trei ori*" (p. 121); „se închină cu cucernicie *de trei ori*" (p. 122); „se închină apoi de *două* ori" (p. 131); „Şi se cântă, în altar *o dată*, apoi la străni *de două ori*" (p. 142); „zic şi ei în taină cântarea heruvimică, *de trei ori*" (p. 149); „tămâiază cinstitele daruri *de trei ori*" (p. 154); „tămâind Sfintele Taine de trei ori" (p. 166); „se împărtăşeşte *de trei ori*" (p. 177); „preotul îl împărtăşeşte *de trei ori*" (p. 177); „închinându-se *o dată*" (p. 181); „închinându-se *de trei ori* în faţa Sfintei Mese" (p. 183); „*de 12 ori*" (p. 188); „cădind, *de trei ori*, înaintea Sfintei Mese" (p. 274); „preotul sau diaconul zic şi ei *de trei ori*" (p. 284); „preotul se închină *de trei ori*" (p. 289); „şi gustă dintr-însul *de trei ori*" (p. 292); „*de 40 de ori*" (p. 312).

Numeralul distributiv contribuie la conturarea codului gestual: „ia cu copia *câte o* părticică" (p. 114); „făcând *câte o* închinare" (p. 135); „punându-se, de-a stânga şi de-a dreapta *câte un* sfeşnic cu lumânare aprinsă" (p. 138); „făcând *câte o* închinăciune" (p. 149); „vin apoi şi ceilalţi preoţi *doi câte doi*" (p. 150); „având în mâna dreaptă *câte o* cruce" (p. 151); „purtând în mâini *câte o* cruce" (p. 151); „făcând amândoi *câte o* închinăciune" (p. 284).

Numeralul colectiv are valoare substantivală şi adjectivală: „se închină *amândoi*" (p. 118); „cu *amândouă* mâinile" (p. 125); „îşi pleacă *amândoi* capetele" (p. 130); „o ia cu *amândouă* mâinile" (p. 137); „fac *amândoi* o închinăciune" (p. 150); „se pleacă *amândoi* până la pământ" (p. 162); „spre *amândouă* Sfintele" (p. 164); „binecuvântând *amândouă* Sfintele" (p. 164); „îşi petrece orarul

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

cruciş, aşa ca să atârne în faţă *amândouă* capetele" (p. 171); „punându-le pe *amândouă* mai la o parte" (p. 289).

Numeralul multiplicativ are valoare adjectivală: „după plinirea cântării celei *întreit*-sfinte" (p. 136); „toţi slujitorii cântă din nou cântarea *întreit*-sfântă" (p. 489); „Diaconii, fiind în mijlocul bisericii, cântă începutul cântării *întreit*-sfinte" (p. 489).

Numeralul ordinal are cea mai mare frecvenţă; prezenţa lui este foarte importantă pentru codul gestual, verbal şi proxemic: „tămâiază *cel dintâi* dintre ei" (p. 149); „preotul ia în mână *a Doua* prescură" (p. 109); „luând *a Treia* prescură" (p. 109); „luând astfel *întâia* părticică" (p. 109); „luând apoi *a doua* părticică" (p. 109); „o aşază sub *cea dintâi*" (p. 109); „Apoi, iarăşi, la *a treia* părticică, zice" (p. 110); „Şi o pune sub *a doua*, încheind rândul *cel dintâi*" (p. 110); „Luând apoi *a patra* părticică" (p. 110); „O pune lângă părticica *cea dintâi*, începând astfel *al doilea* rând" (p. 110); „La *a cincea* părticică, zice" (p. 110); „o pune sub *cea dintâi* din rândul *al doilea*" (p. 110); „la *a şasea* părticică, zice" (p. 110); „o pune sub cea dinaintea ei, adică lângă *a treia* din rândul *întâi*, împlinind astfel rândul *al doilea*" (p. 111); „la *a şaptea* părticică, zice" (p. 111); „începând cu ea *al treilea* rând" (p. 111); „la *a opta* părticică, zice" (p. 111); „O pune la urmă, împlinind rândul *al treilea*" (p. 111); „Luând apoi preotul *a Patra* prescură" (p. 111); „Preotul scoate apoi o părticică din prescura *a patra*" (p. 113) – de sesizat inconsecvenţa ortografică; „va scoate părticelele pentru ei din prescura *a cincea*" (p. 113); „tot din *a patra* prescură" (p. 113); „luând *a Cincea* prescură" (p. 114); „luând *a patra* prescură, din care a proscomidit" (p. 116); „tămâind acoperământul *cel dintâi*" (p. 117); „tămâind *al doilea* acoperământ" (p. 117); „tămâind *al treilea* acoperământ" (p. 118); „la Ceasul *al 6-lea*" (p. 119-120); „Rugăciunea Antifonului *întâi*" (p. 128); „Şi se cântă Antifonul *al doilea*" (p. 128); „Şi se cântă îndată Antifonul *al treilea*" (p. 129); „se ia de *primul* dintre preoţii împreună-slujitori" (p. 132).

Flexiunea verbală

Apar forme verbale fără proteza lui *în-/îm-* sau fără prepoziţia *a*: „după *plinirea* cântării celei întreit-sfinte" (p. 136); „le udă cruciş, pe

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

partea pe care s-a însemnat *junghierea*" (p. 263); „îşi descoperă capetele şi, *plecându*-le, diaconul zice" (p. 102); „După săvârşirea apolisului, *se pleacă* spre strane" (p. 103); „şi, *plecându*-şi capul, cere binecuvântarea" (p. 103); „îşi *pleacă* capetele amândoi" (p. 186); „Preotul se *pleacă* spre credincioşi" (p. 255); „se *pleacă* spre arhiereu pentru binecuvântare" (p. 486).

Extrem de numeroase sunt *verbele reflexive pasive*: „pentru care *s-au adus* darurile" (p. 114); „la strană *se cântă*" (p. 131); „Şi *se cântă* în continuare" (p. 153); „*Se ridică* perdeaua sfintelor uşi" (p. 158); „ecfonisul *se rosteşte* de către preotul de rând" (p. 161); „atunci Liturghia Sfântului Vasile *se face* în ziua prăznuirii Naşterii şi Botezului Domnului, iar în ajun, se săvârşeşte Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur" (p. 191); „*Se* mai *săvârşeşte* de asemenea joi" (p. 262); „*Se* mai *săvârşeşte* de asemenea joi" (p. 263); „la strană începe îndată *să se cânte*, rar, cântarea heruvimică" (p. 283); „*Se ridică* apoi perdeaua şi se deschid sfintele uşi şi se tămaiază altarul" (p. 284); „*Se închid* apoi sfintele uşi şi se lasă perdeaua" (p. 284); „ce *s-a pus* în sfântul potir" (p. 292); „nu *s-au zis* cuvintele sfinţirii" (p. 292); „cum *se face* la Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur" (p. 292); „după ce *s-a citit* Rugăciunea Amvonului" (p. 292); „ce *s-a pus* în sfântul potir" (p. 292); „Acest apolis *se face* până în săptămâna Sfintelor Patimi" (p. 298); „*se zice* apolisul" (p. 298); „*se face* începutul şi se zice" (p. 303); „nu *se zice*" (p. 345); „*se zice* aşa" (p. 345); „nu *se face* slujba Crucii" (p. 352); „de Cruce nu *se aminteşte*" (p. 352); „*se face* cum *s-a arătat* mai sus" (p. 352); „a cărui Liturghie s-a săvârşit" (p. 352); „de la Sfintele Paşti până la sărbătoarea înălţării Domnului, *se zice*" (p. 352).

Uneori frazele încep, ca în textele oficiale actuale, cu un gerunziu: „*Având* să slujească dumnezeiasca Liturghie" (p. 99); „*Sfârşindu*-se de cântat la strane Antifonul al doilea" (p. 129); „*Sfârşind* rugăciunea aceasta, preotul şi diaconul zic în taină" (p. 135); „*Ieşind* deci din sfântul altar, primul dintre diaconi zice cu glas mare" (p. 151).

Reflexivul impersonal intră în structuri sintactice specifice indicaţiilor tipiconale: „cât *se cuvine*" (p. 108); „Încă *se cade* a şti că" (p. 120); „*se cade* a şti că" (p. 165); „aceste două prescuri *se*

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

cuvine să fie mai mari" (p. 168); „*Se cuvine* a şti însă că" (p. 179); „*se cuvine* a şti că" (p. 191); „iar dacă *se întâmplă* ca ajunurile *să cadă* în aceste zile ale săptămânii" (p. 191); „*S-a făcut*, însă, obiceiul" (p. 261); „atunci când *se întâmplă să cadă* în aceste zile" (p. 261); „precum şi pentru vreuna din sărbătorile amintite, ce *s-ar întâmpla* în afară de miercuri şi vineri" (p. 262); „*se face* tăcere" (p. 283); „precum *se cuvine*" (p. 328); „*se cuvine* a şti şi aceasta" (p. 352); „nu *se cade* a zice" (p. 358).

Rar apar verbe personale cu valoare impersonală „*urmează* a face" (p. 262); „iar când *vine* vremea" (p. 262); „iar când *va fi* să le înalţe" (p. 262); „Iar în zilele, în care *va fi* să se săvârşească Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite, se face mai întâi slujba Miezonopticii" (p. 263);

Fiind texte tehnice de tip descriptiv, indicativul prezent, la persoana a III-a singular, indică acţiuni ce trebuie săvârşite: „Apoi diaconul *zice*" (p. 106); „Iar preotul *zice* rugăciunea aceasta" (p. 102); „îl *pune* pe umărul stâng" (p. 104); „Iar la mânecuţe, după ce le binecuvintează şi le sărută, după rânduiala de mai sus, *zice* tot ca şi diaconul" (p. 105); „Luând apoi felonul (sfita), îl *binecuvintează*" (p. 105); „Mergând după aceea la spălător, îşi *spală* mâinile, zicând" (p. 105); „Preotul *însemnează* cu copia cruciş, de trei ori" (p. 107); „*înfige* copia în partea dreaptă a peceţii" (p. 107); „Apoi *întoarce* Sfântul Agneţ cu faţa în sus" (p. 108); „*toarnă* în sfântul potir" (p. 108); „Apoi luând a Treia prescură, *scoate* dintr-însa părticele" (p. 109); „O ia şi o *pune* sub cea dinaintea ei" (p. 111); „*tămâiază* Darurile aşezate la proscomidiar" (p. 118).

Indicativul apare şi sub formă reflexivă: „*se îmbracă*, zicând" (p. 105); „*se roagă* în taină" (p. 121); „*se închină* cu cucernicie" (p. 122); „*se întoarce* înapoi pe unde a venit" (p. 178); „Preotul *se întoarce* cu faţa spre icoana Mântuitorului" (p. 187); „Toţi slujitorii *se închină*" (p. 486); „diaconii al doilea şi al treilea *se închină* spre răsărit, se pleacă spre arhiereu" (p. 486).

Conjunctivul cu valoare de imperativ apare rar: „*să nu schimbe* firea vinului în gustul apei" (p. 100); „În luare-aminte *să fie*" (p. 109); „*să se ia* aminte" (p. 262); acest mod restrânge rolurile

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

liturgice: „şi altele, *să nu* le *zică*” (p. 120); „din ale Proscomidiei deosebi nimic *să nu zică*” (p. 120).

Conjunctivul prezent la persoana a III-a exprimă sfaturi de urmat: „preotul este dator mai întâi *să fie mărturisit* şi împăcat cu toţi, *să nu aibă* ceva asupra cuiva, *să*-şi *păzească* inima, pe cât va putea, de gânduri rele, *să se înfrâneze* de cu seară, *să privegheze* până la timpul slujbei şi *să*-şi *citească* cele rânduite, după tipic” (p. 99); „toată lucrarea Proscomidiei *să* o *facă* numai un preot, iar ceilalţi, care slujesc, din ale Proscomidiei deosebi nimic *să nu zică*” (p. 120); „*să nu rămână* nici o părticică din el nepătrunsă de Sfântul Sânge… După aceea le aşază unul după altul în cutie, cu toată luarea aminte, ca *să nu se atingă* udătura de cutie sau *să curgă* Sfântul Sânge până jos” (p. 263).

Caracterul stereotip al formulărilor are ca urmare, în anumite situaţii, elipsa predicatului verbal: „«Şi acum…», al Născătoarei de Dumnezeu” (p. 258); „Slavă…, Condacul, glasul al 4-lea” (p. 258); „Preotul: «Pace tuturor»” (p. 273); „Diaconul: «Înţelepciune! Să luăm aminte!»” (p. 273); „Cântăreţul: Prochimenul şi prima paremie” (p. 273); „Strana: «Amin»” (p. 296); „Psalmul 33: «Bine voi cuvânta pe Domnul»” (p. 296). Rar apare verbul necesar enunţului: „Diaconul *răspunde*: «Amin»” (p. 249).

Gerunziul este folosit extrem de des, pentru concentrarea acţiunii: „*lăsând* epitrahilul” (p. 99); „*stând* în dreapta preotului” (p. 99); „*Întorcându*-se iarăşi” (p. 100); „*cerând* iertare” (p. 101).

Gerunziul cu nuanţă temporală e cel mai frecvent: „*Ieşind* arhiereul din reşedinţă” (p. 480); „*Intrând* în biserică” (p. 480); „*Apropiindu*-se ora sosirii arhiereului” (p. 480); „*Ajungând* în mijlocul bisericii” (p. 481); „*Terminându*-se cădirea” (p. 488); „*Terminându*-se de citit Apostolul” (p. 491); „*Terminând* rugăciunea” (p. 493); „Soborul slujitorilor, *ajungând* în mijlocul bisericii, se opreşte” (p. 495).

Pasajele de tip explicativ sunt introduse prin adverbul *adică*: „cuvintele diaconului, pe care le zice acesta la proscomidie şi la Liturghie, înaintea Sfintei Evanghelii şi la răspunsurile lui, *adică*: «Binecuvintează, părinte, împunge părinte, şi Vremea este a sluji…», şi altele, să nu le zică” (p. 120); „pe partea pe care s-a însemnat

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

junghierea, *adică* pe miez" (p. 263); „Iar peste toată săptămâna, otpustul la Sfânta Liturghie se face cum s-a arătat mai sus, la Vecernie şi la Utrenie, după zile adăugându-se însă, la locul cuvenit, şi numele sfântului a cărui Liturghie s-a săvârşit, *adică*: «… ale celui între sfinţi Părintelui nostru, Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolului…»; sau «… ale celui între sfinţi Părintelui nostru, Vasile cel Mare, arhiepiscopul Cezareii Capadociei…»; sau «… ale celui între sfinţi Părintelui nostru, Grigorie Dialogul»" (p. 352).

În majoritatea enunţurilor din limbajul tipiconal, subiectul şi predicatul nu lipsesc pentru că ele asigură claritatea şi precizia comunicării, precum şi corecta desfăşurare a rolurilor liturgice: „*Diaconul trece* înaintea icoanei Mântuitorului… iar *preotul face* cruce peste antimis" (p. 184); „După aceea *preotul*, intrând în sfântul altar, *închide* sfintele uşi şi perdeaua" (p. 187).

Nu sunt excluse nici subiectele subînţelese: „Preotul tămâiază steluţa, o sărută şi o pune după aceea deasupra Sfântului Agneţ" (p. 117); „Apoi aşază Sfânta Evanghelie pe Sfânta Masă, aşa cum era la începutul Sfintei Liturghii" (p. 184).

Complementul circumstanţial de mod este exprimat prin adverb, locuţiuni adverbiale, substantiv, verb la gerunziu sau infinitiv: „rugându-se *aşa*" (p. 103); „sărută *de asemenea* semnul Sfintei Cruci" (p. 104); „sărutându-l *după rânduială*" (p. 105); „le binecuvintează *cu dreapta*, *în chipul crucii*" (p. 107); „Preotul însemnează cu copia *cruciş*" (p. 107); „privind *cu evlavie* la această lucrare" (p. 107); „Iar preotul, înfigând copia *orizontal*" (p. 108); „se roagă *în taină*" (p. 121); „Ceilalţi fac şi ei *asemenea*" (p. 133); „zice *cu glas tare*" (p. 161); „zice *rar şi desluşit*" (p. 171); „punând mâinile *în chipul crucii*" (p. 163); „*zicând în taină*" (p. 173); „Iar preotul, luând Sfântul Trup cu amândouă mâinile, îl înalţă în *semnul Sfintei Cruci*" (p. 173); „Iar preotul, *sfărâmându*-L în patru părţi, *cu luare-aminte* şi *cu evlavie*, zice" (p. 173); „*asemenea* vin şi ceilalţi, unul după altul" (p. 178); „ia *cu evlavie* sfântul potir" (p. 178); „toarnă în el cu buretele, *cu* multă *luare-aminte* şi *cucernicie*" (p. 179); „se sfărâmă *în părticele* mici" (p. 179); „să se întâmple a împărtăşi, dintr-însele pe cineva, *din nebăgare de seamă*" (p. 179); „venind *unul după altul* şi închinându-se *cu* toată *umilinţa* şi *frica*" (p. 181-182); „ştergându-l

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

cu luare-aminte” (p. 182); „preotul strânge sfântul antimis, *începând* cu partea de răsărit” (p. 183); „după rânduiala arătată *la slujba* Vecerniei” (p. 272);

Complementul circumstanţial de timp este frecvent, surprinzând înlănţuirea secvenţelor din ritualul liturgic prin intermediul celor patru coduri, verbal, gestual, proxemic şi iconic: „să se înfrâneze *de cu seară*, să privegheze *până la timpul* slujbei” (p. 99); „*în zilele* în care Liturghia urmează îndată după Utrenia din cursul dimineţii” (p. 99); „*întâi* la icoana hramului şi cele ce s-ar mai afla spre miazăzi de ea, *apoi* la icoanele dinspre miazănoapte de icoana Născătoarei de Dumnezeu” (p. 102); „*După săvârşirea* apolisului” (p. 103); „Iar preotul se îmbracă *în acelaşi timp* cu diaconul” (p. 104); „Şi, punând *îndată* prescura pe tavă” (p. 107); „Şi pe dată diaconul… toarnă în sfântul potir *deodată* vin şi apă” (p. 108); „*După aceasta*, diaconul zice” (p. 108); „*La sfârşit*, luând a patra prescură” (p. 116); „Şi, *după aceasta*” (p. 116); „*După otpustul* Utreniei, *venind* vremea” (p. 121); „Iar *de la sărbătoarea* Sfintei înălţări şi *până la Duminica* Pogorârii Sfântului Duh” (p. 122); „*După sfârşitul* antifonului” (p. 128); „*În* acest *timp*, preotul citeşte în taină” (p. 129); „*Sfârşindu*-se de cântat la strane” (p. 129); „se cântă *îndată* Antifonul al treilea” (p. 129); „*după sfârşitul* troparului” (p. 131); „*După terminarea* rugăciunii” (p. 132); „*În* acest *timp* soborul cântă” (p. 132); „*În zilele* obişnuite sau de rând” (p. 138); „Şi, *sfârşindu*-se Sfânta Evanghelie” (p. 139); „la *nevoie*” (p. 151); „*După aşezarea* Cinstitelor Daruri” (p. 155); „se citesc *mai pe urmă*” (p. 265).

Complementul circumstanţial de loc fixează atât locul obiectelor liturgice, cât şi aşezarea actanţilor liturgici: „Apoi merg *la icoana* Mântuitorului” (p. 101); „fac numai metanie *la scaunul* arhieresc” (p. 100); „Întorcându-se iarăşi *în mijlocul bisericii*” (p. 100); „trecând apoi *la* celelalte icoane” (p. 102); „fac trei închinăciuni *înaintea Sfintei Mese*” (p. 103); „se pleacă *spre strane*” (p. 103); „intră *în altar*” (p. 103); „fac trei închinăciuni *către răsărit*” (p. 103); „merge diaconul *la preot*, ţinând veşmintele în dreapta sa” (p. 103); „retrăgându-se *la o parte*” (p. 103); „îl pune *pe umărul stâng*” (p. 104); „*pe sub mâna dreaptă*, îl aduce *prin spate*, *peste umărul stâng*”

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

(p. 104); „mergând *la proscomidiar*” (p. 104); „pune adică sfântul disc *în stânga lui*, iar potirul *în dreapta lui*” (p. 104); „îl pune *pe grumaz*” (p. 104); „le ridică până *în dreptul frunții*” (p. 106); „*deasupra peceții* de pe prescură” (p. 107); „O pune *lângă părticica* cea dintâi” (p. 110); „așezând-o *sub Sfântul Agneț*” (p. 113); „trece *în dreptul icoanei* Mântuitorului” (p. 139); „ies amândoi *prin ușa* dinspre miazănoapte” (p. 150); „se oprește *lângă icoana* Maicii Domnului” (p. 151); „se pleacă *până la pământ*” (p. 499).

Majoritatea propozițiilor *regente* sunt enunțiative: „Arhiereul dă cârja, ia dicherotricherele şi binecuvintează pe credincioşi” (p. 506).

Dintre *subordonate*, cea mai mare frecvență o are *condiționala* introdusă prin *dacă* sau *când*, deoarece oferă detalii suplimentare asupra condițiilor de care trebuie să se țină seama în slujirea liturgică: „*Dacă va sluji preotul fără diacon*, cuvintele diaconului… să nu le zică” (p. 120); „Și, *dacă vor sluji mai mulți preoți împreună*, toată lucrarea Proscomidiei să o facă numai un preot” (p. 120); „Iar *dacă* nu este diacon, preotul nu zice cele ale diaconului, ci numai cele ale preoției” (p. 122); „*Dacă*, însă, *în biserică este arhiereu (sau la mănăstire, starețul)*, atunci diaconul duce Sfânta Evanghelie” (p. 131); „Iar *dacă nu este duminică*, în loc de… se zice: …, iar la praznicele împărătești, în loc de…, se cântă stihurile speciale” (p. 131); „*dacă vor fi mai mulți preoți*, împreună-slujitori, fără diaconi, Sfânta Evanghelie se ia de primul dintre preoții împreună-slujitori” (p. 132); „Iar *dacă este numai un singur diacon*… zice așa…” (p. 144); „*Dacă sunt doi diaconi*, preotul pune mai întâi pe umerii celui de al doilea un Aer” (p. 150); „Diaconul, sau *dacă nu este diacon,* preotul, luând sfânta steluță” (p. 227); „*Dacă este timp şi arhiereul voieşte*, merge la proscomidiar” (p. 484); „*Dacă este hirotesie de citeț sau de ipodiacon*, ea se face acum” (p. 485); „*Când sunt mai mulți preoți împreună-slujitori*, tămâiază cel dintâi dintre ei” (p. 149); „*Când preotul slujeşte fără diacon*, nu zice cele ce urmează” (p. 146).

Două *subordonate circumstanțiale de timp* au o frecvență mare în limbajul tehnic de cult, întrucât acestea surprind momentul în care trebuie (sau poate fi) săvârşit un anumit act liturgic:

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

– *de simultaneitate*: „*Când se începe cântarea Antifonului al treilea sau a Fericirilor* (duminica), se deschid sfintele uşi pentru Vohodul sau Ieşirea cu Sf. Evanghelie” (p. 130); „Diaconul iese cu Sfânta Evanghelie prin sfintele uşi, purtându-se înaintea lui două sfeşnice cu lumânări aprinse (sau o făclie aprinsă) *până ce se duce pe amvon*” (p. 138); „se lasă pe sfântul disc*, până ce se vor cumineca* toţi credincioşii” (p. 179); „Iar atunci *când cântarea a ajuns la*: … «Mântuieşte-ne pe noi, Fiul lui Dumnezeu»…, pornind primul dintre împreună-slujitori… intră în sfântul altar” (p. 198); „*Când trec prin faţa Sfintei Mese*, ei fac o închinăciune” (p. 201); „*Când zice preotul aceasta*, diaconul lasă ripida” (p. 231); „Arhiereul dă cârja, ia dicherotricherele şi binecuvintează pe credincioşi, *în timp ce corul şi slujitorii cântă*” (p. 506).

– *de posterioritate*: „… şi, *după ce pune Sfânta Cruce în locul Sfintei Evanghelii*, ocolesc pe partea dreaptă Sfânta Masă” (p. 130); „Ceilalţi fac şi ei asemenea şi la sfârşit şi protosul, *după ce se pleacă la dreapta şi la stânga*” (p. 133); „Când sunt mai mulţi preoţi şi diaconi, *după ce s-a închinat cel dintâi dintre preoţi*, cu diaconii, şi s-au plecat către credincioşi, vin apoi şi ceilalţi preoţi” (p. 150); „Dacă este diacon, acesta, *după ce preotul a zis rugăciunea*…, îşi descoperă capul” (p. 187); „*După ce arhiereul a intrat în sfântul altar*, diaconii închid uşile împărăteşti” (p. 482); „*După ce s-a îmbrăcat arhiereul*, diaconul al treilea ia lighenaşul în mâna stângă” (p. 483); „*După ce corul a terminat cântarea Heruvicului*, se face Vohodul mare, astfel” (p. 495); „*După ce s-a făcut sărutarea*, toţi slujitorii îşi reiau locurile, în jurul Sfintei Mese” (p. 497).

Întâlnim *trimiteri corelative* de tipul „aşa cum se arată mai departe” (p. 116) şi *trimiteri la informaţii anterioare*: „precum s-a arătat mai sus” (p. 347).

Trimiterile introduse prin *vezi* nu apar în josul paginii, ci sunt integrate în text, fiind marcate prin paranteze: „«Sfinte Dumnezeule…» (de 3 ori). «Preasfântă Treime…» «Tatăl nostru…» (*vezi* pag. 26), apoi troparul Sfântului Vasile cel Mare, glasul 1” (p. 258); „Ceea ce eşti creştinilor ocrotitoare… (*vezi* pag. 341)” (p. 342).

Am întâlnit şi paranteze explicative care îndeplinesc rolul

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

notelor: „*(Aici se pot pune ectenii pentru diferite cereri, care sunt tipărite la sfârşitul cărţii acesteia, p. 390-440)*” (p. 127).

În textul tehnic de cult apare şi asteriscul (*), folosit drept semn de notă: „*Învăţătură: Se cade a şti că, dacă vor fi mai mulţi preoţi şi diaconi împreună-slujitori, precum şi fraţi de cuminecat, trebuie să se scoată, la vremea Proscomidiei, Sfântul Agneţ mai mare de cum e obiceiul în celelalte zile” (p. 108).

THE TECHNICAL LANGUAGE OF WORSHIP

(Abstract)

Key-words: *technical language, cult language, liturgy book, notifications of typicality, description, and specific linguistic features*

This research is reserved to the technical cult language. The study represents the first detailed description of this type of language. The description of the general linguistic features and of the specialized terminology of Byzantine-Slavonic origin emphasizes the conservatism and archaism of the technical cult language. The diachronic perspective, the comparing of some language data identified in the analyses *Liturgy Book* to other data included in older church texts (Coresi's and Dosoftei's Liturgy books) confirm the perpetuation of some archaic language facts. The Byzantine-Slavonic terminology represents a common trait of the Eastern spirituality. The divine service is performed through the “saint servants” grouped in an ecclesiastical hierarchy established by “the hand position” ritual, in clearly limited temporal sequences, in a place of worship and after a “certain order”, as a result of the Church long time experience during the centuries. This order implies the typology of prayers, their integration into the liturgical ritual as well as the notifications concerning their actions gestures and all the necessary “props” for divine presence celebration.

From this point of view we can speak about two types of language: the liturgical language itself, made up of epithalamiums and hymns and on the other hand the typical language or the technical language of worship. It is called technical language because the liturgical action is based on a technique, a series of norms that round up the liturgical dialogue with specific linguistic features.

The linguistic material studied has as its core the orthodox liturgical text contained in the Liturgy, the main worship book in the eastern rite. Getting the language more formal is a result of the fact that the requirements are such expressed and they need to be followed accordingly. The notifications from the technical language of worship refer to reverential formulae. The liturgy can be performed daily or only on Sunday. Specific formulae are associated to each temporal

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)

sequencing part. Liturgical gestures have to overlap to these specific formulae and also to liturgical singing.

Distributing the liturgical roles reinforces notifications of typicality. These notifications of typicality contain data referring to the main three unities of the liturgical time: daily, weekly and yearly rhythm, as they use specific texts to be performed and using the same temporal dimension of liturgy, there are notifications about the sermons that precede the holy liturgy in certain periods. Considering the general linguistic features, the inter-text building about performing the liturgical ritual presents several specific linguistic features subordinated to basic technical or scientific communication principles: neutrality, clarity, and precision.

BDD-A13031 © 2013 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:24 UTC)